

הרב יוסף אנסבך

באהבה בכבוד ובמורא
 לרבינו שלימדנו
 אורחות חיים
 ובתוכס תורת
 ההשתתפות עם הציבור

"אמר רבבי"ח אמר ר' יוחנן: מאי דכתיב:
 כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו
 מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא, אם דומה
 הרב למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיהו,
 ואם לאו אל יבקשו תורה מפיהו"
 (חגיגה טו: מו"ק יג.).

"שותפות בצער הציבור"1.

א. תענית יא. "אמר ר"ל אסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון,
 שנאמר: "וליוסף יולד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב".

תנא, חשוכי בנים משמשים מטותיהן בשני רעבון".

ובסנהדרין קח: "אמר ר"ל, תשובה ניצחת השיבו העורב לנח וכו',
 ומנלן דנאסרו? דכתיב: "ובאת אל התיבה אתה ובניך ואשתך ונשי בניך,
 וכתיב צא מן התיבה אתה ואשתך ובניך ונשי בניך. ואמר ר"י מכאן
 שנאסרו בתשמיש המטה".

צא ולמד מדוע חז"ל במסכת תענית למדו "חובת הפרישה" מיוסף ולא
 מנח שנאסר במפורש מפי הגבורה?.

והנה לעומת בראשית רבה פל"א, י"ב, שהובאו שניהם כאחד וז"ל:

ר' יהודה בר סימון ור' חנין בשם רב שמואל בר רב יצחק אמר: נח
 כשכנס לתיבה נאסר לו פריה ורביה וכו', אמר ר' אבין כתיב "בחצר
 ובכפן גלמוד", אם ראית חסרון בא לעולם וכפן בא לעולם הוי רואה את
 אשתך כגלמודה.

אמר ר' הונא כתיב וליוסף יולד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב".

הרי שבמדרש תנחומא נח י"א וז"ל:

"לאמר לאסורים צאו" שהיו אסורים מתשמיש המטה, למה? שבשעה
 שהעולם נתון בצרה ובחורבן אסור לאדם להיזקק בפריה ורביה, שלא
 יהא הקב"ה עוסק בחורבן העולם והוא בונה".

1. הדברים באו כשיעור בישיבה ביום היודע עקידת הקדושים ר' מרדכי ושולם לפיד הי"ד.
 האב ובנו בלכת שניהם יחדיו מחברון לירושלים.

ויתכן ששני דינים כאן:

ברעבון דמצרים – פרש יוסף – כצורך "להשתתף בצער הציבור".

במבול – פרש נח – כצורך "להימנע מבנין בשעת חורבן"².

ומי"מ דינו של נח הוא רק בשעת כלייה כמבול ואולי אפילו בכלייה שנגזרה על מקום אחד כסדום היתה חובת פרישה על הדרים בסביבתה כאברהם, אבל במצרים שלא היתה סכנת כלייה בזכות אוצרותיו של יוסף נותרה רק "השותפות בצער הציבור"³.

ואמרתי להוסיף בזה נקודה:

אמרו בסוטה יב. בגזירת הכלייה על ישראל במצרים: "תניא עמרם גדול הדור היה, כיון שגזר פרעה הרשע כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, אמר לשוא אנו עמלים, עמד וגירש את אשתו, עמדו כולם וגרשו את נשותיהן, אמרה לו בתו, אבא, שלך קשה משל פרעה, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים. ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקבות, פרעה לא גזר אלא בעוה"ז ואתה גזרת בעוה"ז ובעוה"ב, פרעה הרשע ספק מתקיימת ספק אינה מתקיימת, אתה צדיק בודאי גזירתך מתקיימת".

עמרם סבר⁴ שאין הזמן לעסוק בבנינו של עולם כשהקבי"ה עוסק בחורבנו והשיבה לו מרים בתו דלא אמרן אלא בגזירת כלייה בידי שמים כרעב או מבול אבל בגזירת מלך בשר ודם בבחירתו החפשית להרע מצוה להילחם בה במסירות נפש.

ג. יש מקום לספק:

1. דוקא "ברעב" או אפילו בשאר צרות?

2. דוקא "תשמיש" או אפילו שאר הנאות?

1. או"ח הלי' צניעות סי' ר"מ סעי' י"ב:

2. עומק הענין: יתכן שהוא מטעם חובת ההשתתפות בצער השכינה כדמשמע באגדת בראשית סוף פרק ז' משל למלך שיצא לעשות מלחמה עם הברברין, גזר ואמר, מרחצאות לא יפתחו, מוניטא לא תטבעו עד שאחזור מן המלחמה". ויתכן שהוא מטעם שאין תועלת בבנין בשעת חורבן, שלם בנין לא יצלח כשמידת הדין של חורבן בעולם.

3. עיין משנת חיים לתענית סי' כ"ה.

4. אמנם ודאי שפשט הגמרא מורה שסברתו היתה חשבון התועלת בנישואין שהילדים הנולדים יושלכו לטביעה ביאור, וסברת מרים היתה שאעפ"כ יש ערך לנישואין שכלית פרעה ספק ושל עמרם ודאי ויותר מזה שהעוה"ז פרוזדור וכל נשמה אפילו תושלך ליאור באה לחיי העוה"ב.

"אסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון אלא לחסוכי בניס".

וברמ"א: "וה"ה בשאר צרות שהם כרעבון".

אמנם בהלי' תענית סי' תקע"ד סעי' ד' בשעה"צ ס"ק ח:

תוספת זו של שאר צרות מקורה בירושלמי ולא נזכרה בבבלי, וגם בירושלמי יתכן דרק צרות דומיא דרעב כשדפון וירקון, ואפילו את"ל לאו דוקא, יתכן שבשאר צרות זוהי רק מידת חסידות בלבד. והכריע שם להקל יותר במקרים מסוימים בשאר צרות אף שמעיקר הדין אסור.

2. יש בלשון המחבר בהלי' תענית תוספת על לשונו בהלי' צניעות:

"מצוה להרעיב אדם עצמו בשני רעבון"⁵.

מלבד מה שהורנו חז"ל כאן לפרוש לא רק מ"תשמיש" יתכן שלשון "להרעיב" מורה כל רעב ומניעת עינוגים בכלל זה.

ועוד אמרו בבראשית רבה פרשה צ"ב ובמסכת שבת קלט.

מיום שפירש יוסף מאתו לא טעם טעם יין, דכתיב "ולקדקד נזיר אחיו", ר' יוסי בר חנינא אמר אף הם לא טעמו טעם יין, דכתיב "וישתו וישכרו עמו", מכלל דעד האידנא לא".

בכל כ"ב שנה השתתף יוסף בצער אביו ולא טעם טעם יין, ורק לפרוש מאשתו שיש בזה מניעת מצוה רבה של פרייה ורבייה לא מנע עצמו בטרם באה שנת הרעב.

ג. מחלוקת יוסף ולוי⁶.

שיטת תוס' [תענית יא.]: "וא"ת הרי יוכבד נולדה בין החומות, ואותו העת עת רעב היה, וע"כ שמשו מטותיהן בשני רעבון? וי"ל דלכו"ע לא הוי איסור אלא למי שרוצה לנהוג עצמו בחסידות, ויוסף לא שימש אבל שאר בני אדם שימשו.

לדעת התוס': כל זה אינו אלא מידת חסידות.

5. כך לשון הגמרא בתענית יא.

6. מחלוקתם הוסברה בכמה אנפין, עיין דעת זקנים לבעלי התוס' בראשית מ"א, נ"א אם הלכה כב"ש או כב"ה ועיין חכמת שלמה או"ח תקע"ד.

אמנם הקשו⁷ על שיטתם דאיך למדו מכאן גופי הלכות לאסור לכו"ע כשלוסף עצמו לא הוי אלא מידת חסידות?

ועוד⁸, וכי לוי שנאמר בו "לאיש חסידיך" לא נהג עצמו בחסידות?

שיטת הר"ן⁹: ואע"ג דאמרינן בפרק יש נוחלין גבי יוכבד שהורתה בדרך ולידתה בין החומות ואכתי רעב הי"ה, דכתיב כי זה שנתיים וגו', ועוד חמש שנים, היינו טעמא משום דאיסור תשמיש בשני רעבון אינו אלא משום דישאל שרויים בצער ויורדי מצרים יודעים היו בעצמם שהיו שבעים ויוסף נמי יודעים בו שהוא שרוי בריוח אבל יוסף הי"ה סבור שהם שרויים בצער ולפיכך לא שימש".

לדעת הר"ן: כל זה אינו אלא בצערם של ישראל.

אמנם הקשו עליו¹⁰, מנין ידעו דיוסף שרוי בריוח ט"י חדשים קודם ירידתם למצרים, ועוד חידוש לשיטתו ד"חובה" זו אפילו בצער של יחיד ואולי רק "יחיד" גדול כיוסף.

ועוד חידוש לדעת הר"ן חובה זו נוהגת אפילו בצערם של רחוקים ולא רק במקום מגוריו.

שיטת הב"י¹¹: "ול"נ דקודם מתן תורה לא הוה מיתסר לשמש בשני רעבון, והא דמייתי מוליוסף יולדו שני בנים וגו' אסמכתא בעלמא הוא, תדע שכן הוא דהא חסוכי בנים משמשים מטותיהן בשני בצורת¹², ויוסף קודם שנולדו שני בנים¹³ חשוך בנים היה ומותר לו לשמש אפילו אם היו שני רעבון, וא"כ היכי מייתי מינה, הילכך ודאי משמע דאסמכתא בעלמא הוא".

לדעת הבית יוסף: מיוסף אינו אלא אסמכתא בעלמא וקודם מתן

7. ט"ז או"ח תקע"ד ס"ק.

8. אור החיים על התורה בראשית מ"א, נ' ואפשר לתרץ דלשיטתו קיום פ"יו מידת חסידות גדולה יותר.

9. ר"ן תענית דף ב: בדפי הרי"ף ד"ה "ההולך".

10. הב"י ס"י תקע"ד ד"ה "מצוה", ושמא יש לתרץ דמלשין הגמ' משמע דהורתה בדרך ואז כבר נודע להם ולדעתו שהו בדרך ט"י חדשים.

11. ב"י ס"י תקע"ד ד"ה "מצוה".

12. מדבריו משמע אפילו בשני בצורת.

13. והרי יוסף פרש אחר שנולדו שני בנים ועדיין לא קיים פ"יו ואולי צ"ל בדבריו קודם שנולדו בן ובת.

תורה לא נאסרו וכבר הקשו עליו¹⁴ דהשבטים קיימו את כל התורה קודם שניתנה ואפילו איסורי דרבנן.

שיטת הרא"ם והמהרש"א¹⁵: "אבל הנכון שמן הדין הי'ה יוסף מותר לשמש כיון שחשוד בנים הי'ה שלא היתה לו בת, אלא שממדת חסידות עשה יוסף ואנן גמרינן איסורא מיוסף לומר למי שאינו חשוד בנים וקיים פר"ו דלולא שהי'ה איסורא למי שקיים פר"ו לא הי'ה יוסף עושה מידת חסידות כיון שלא קיים פר"ו.

וסברת לוי היתה דיותר חסידות לקיים פר"ו ואולי לא רצה לצער את אשתו במקום שאינו מחוייב, ואמרו עוד¹⁶ שיתכן שנתעברה בליל טבילה שאינו מחויב לפרוש אפילו בשני רעבון".

שיטת הט"ז¹⁷: "בעיקרא דמילתא נ"ל דלאו בקיום פר"ו תליא מילתא דהא אמרו לישנא דחשוכי בנים דמשמע דאין לו בנים לגמרי, דאל"כ הל"ל מי שלא קיים פר"ו מותר אלא ודאי דלא התירו אלא למי שחשוד לגמרי שהולך עירי וזה צער גדול". לדעת הט"ז כיון דחובתן להצטער בצער הציבור, לא מפני מצוה רבה דפר"ו פטרוהו אלא משום שלא חייבוהו להישאר בצער גדול ששרוי בו עתה קודם שנפקד בזרע ונולדו לו ילד¹⁸.

ד. "להלכה ולא למעשה"¹⁹.

אף שכתב המהר"ש קלוגר בחכמת שלמה ס"י תקע"ד דלדעתו איסור זה מן המצוות שאדם דש בעקביו מחמת דיש בזה הרבה צדדי היתר ומחמתם הותר הדבר לגמרי, הביא הוא עצמו בשם השואל דאנו סומכים על סברת הט"ז [בפרושו דברי דוד, והובאה בפמ"ג בשם הא"ר] שכל האיסור כשמכוין לתענוג אבל מכוין לשם מצוה או לקיום המין שרי.

אמנם בשעי"ת ס"ק ד' הקשה סתירה בדברי הט"ז עצמו שפסק כשיש

14. מהרש"א ח"א תענית יא.

15. מהרש"א שם.

16. מהרש"א שם ודרישה תקע"ד.

17. ט"ז תקע"ד ס"ק ב'.

18. המשניב בסי' תרי"מ דחה הט"ז מהלכה.

19. כמובן לכל מעיין, אין בדברים אלו משום הכרעה הלכתית אלא ליקוט מקורות בלבד.

לו בנים ואפילו לא קיים פרי"ו אסור והרי מכוין לשם מצוה²⁰. אבל הכריע לדינא דסמכין על התוס' שאינו אלא מידת חסידות ואפילו את"ל כהר"ן שמא רק בשנת רעבון ולא בשאר צרות²¹, ואפילו ברעב דוקא ברעב ממש ולא בשנות בצורת כשהמזונות ביוקר.

ואלו הדרכים הביאו הפוסקים להתיר גם לנוהגים איסור.

"חשוכי בנים"²².

"מי שנולדו לו ילדים ולא קיים עדיין פרי"ו"²³.

"מי שנולדו לו ילדים והם מחללי שבת וכוונתו רק שיוליד בנים כשרים"²⁴.

"כשאינו מכוין לתענוג"²⁵.

"כשיצרו תוקפו וחושש שלא יבוא לידי עבירה"²⁶.

"בליל טבילה"²⁷.

"כשאשתו משתוקקת אליו"²⁸.

"חיבוק ונישוק"²⁹.

אם אמנם אין בימינו מקום להנהיג חובת "פרישה" בשני רעבון או בשאר צרות, אפשר שחובת "הרעבה" בעינה עומדת, "שיאכל בצמצום" כלשון המשנ"ב, וודאי שימנע עידונים מעצמו, ועל הכל חובת השותפות

20. ואולי כשיש סתירה בין פסקיו בשו"ע לפרושו לתורה אזלין להלכה אחר דבריו בשו"ע, ואמנם אם לדין יש תשובה ושמה אין כאן סתירה כלל דלא התיר הט"ז אלא ביחידי סגולה שיכולים להעיד על עצמם שאינם מכוונים לתענוג כלל, אבל רוב בני אדם גם כשכוונתם לשם פרי"ו עדיין מכוונים גם לתענוג וזה אסור אא"כ חשוך בנים לגמרי וצערו גדול מנשוא ואז מותר.

21. שמועה שמעתי שבימי מלחמת המפרץ נשאלה השאלה למעשה אצל פוסקי הדור והכרעתם איני יודע.

22. שו"ע תקע"ד ס"ד ושו"ע ר"מ ס"י"ב ומשנ"ב ס"ק מ"ז.

23. סי' ר"מ משנ"ב ס"ק מ"ז ודלא כט"ז.

24. משנ"ב תקע"ד ס"ק י"ב.

25. שעה"צ תקע"ד ס"ק טו.

26. שעי"ת תקע"ד ס"ק א'.

27. כפסק השו"ע ודלא כמג"א בפירוש הירושלמי וכ"כ המשנ"ב סי' ר"מ ס"ק מ"ב.

28. שעי"ת שם.

29. עזר מקודש אבהע"ז סי' כה סעי' ו'.

עם הציבור ראוייה לכל לב מרגיש כמאמר חז"ל³⁰: 'תנו רבנן בזמן שישראל שרויים בצער ופירש אחד מהם באים שני מלאכי השרת המלואים לו לאדם ומניחים ידיהם על ראשו ואומרים פלוני זה שפירש מן הציבור אל יראה בנחמת הציבור".

"תניא אידך בזמן שהציבור שרוי בצער אל יאמר אדם אלך לביתי ואוכל ואשתה ושלום עליך נפשי וגו', וכל המצער עצמו עם הציבור זוכה ורואה בנחמת הציבור".

30. תענית יא.